

על חומותיך ירושלים

חומת ירושלים ראתה בימיה שינויים רבים. פעמים רבות כרעה ונפלה בידי משנאיה ומחריביה, אך נבנתה והוקמה שוב בידי אוהביה ושומריה. להן נציין בקצרה את פרשת דברי ימיה של חומת ירושלים מאז היותה

ד. מילר המודיע תמוה תשנ"ד

בשנת 1558 שנה לבריאת העולם בנה שם בן נח, שלדעת "יש אומרים" הוא מלכי-צדק מלך שלם (-ירושלים), את חומת ירושלים (סדר הדורות).
קרוב לאלף שנה אח"כ הקיפה וביצרה "יבוס", מצאצאי אבימלך מלך פלשתים.
בשנת 2892 לבריאה כבש דוד המלך את העיר וחיבר את העיר העליונה אל העיר התחתונה.
שלמה בנו, גמר את היקף החומה, הגביהה והרחיבה וביצרה במגדלים והיכלות גבוהות.
בספר דברי הימים מסופר אודות חומות ירושלים בתקופה ההיא.
בימי אמציה, פרץ יואש מלך ישראל בחומת ירושלים מצפון, משער אפרים עד שער הפינה ארבע מאות אמה.
עוזיהו בנה מגדלים על יד שער הפינה ויתם בנה את שער בית העליון ואת חומת העופל.
מנשה המלך, בנה חומה חיצונית לעיר דוד מערבה לגיחון. חומה זו חרבה בחורבן בית ראשון ע"י נבוזראדן שר צבא נבוכדנצר מלך בבל: "וישרוף את בית ה' ואת כל בתי ירושלים, ואת חומת ירושלים סביב נתצו כל חיל כשדים" (מ"ב כה, דהיי"ב לו).
שבעים שנה אחר החורבן, נבנתה העיר ברשיון כורש מלך פרס. חומת העיר, הושלמה בניתה ע"י נחמיה, אשר קרא לשארית הפליטה: "לכו ונבנה את חומת ירושלים ולא נהיה עוד חרפה".
על קורות החומה בימי בית שני, מספר יוסף בן מתתיהו בספריו ובמגילת חשמונאים
בימי תלמי המלך פרצו פרצות בחומת ירושלים ואנטיוכוס הגדול נתן רשות להקים את הריסות החומה. אנטיוכוס השלישי, הוא אנטיוכוס אפיפנוס הצורר, הרס ונתץ לגמרי את חומת ירושלים,
יהודה המכבי הקים שוב חומות בצורות סביב לירושלים ובנה מגדלים גבוהים סביב למקדש, אחיו יונתן המכבי ושמעון המכבי הוסיפו וחיזקו בדקי החומות והגביהו קומתם,
הורדוס אשר בנה במקדש ובירושלים בנינים מפוארים רבי-ממדים, בנה גם בחומת ירושלים שלשה מגדלי ענק 'היפיקוס' 'פצאלי' ו'מרמוס'. על שרידי מגדל 'פצאלי' נבנה מגדל דוד העומד בימינו.
אגריפס המלך הרחיב את החומה הצפונית וביצרה בחוזק מיוחד. עבודתו נשבתה בעיצומה מפני פחד הרומאים. יוסיפוס מספר שאם היה אגריפס מסיים את מלאכת ביצור החומה, לא היה צר ואויב יכול ללכוד את ירושלים בשום אופן טבעי.
עם חורבן בית המקדש וחורבן ירושלים ע"י חילות טיטוס הרומי, הרסו הרומאים את חומת העיר והשאירו רק חלק קטן מהחומה יחד עם שלשת מגדלי הורדוס.
בימי חורבן הארץ פעמים מספר נעשה נסיונות ע"י מלכים ורוזנים להקים את חומת ירושלים מחדש, אך המלחמות שתכפו בין הכיבושים הזרים נתנו את אותותם על החומה, שנבנתה ושוב נהרסה וחוזר חלילה.

החומה של ימינו

בשנת רע"ו, כבשו התורכים-העותומנים את ארץ ישראל, כאשר בראשם עמד סולטן סלים הראשון. בנו של סלים היה סולטן 'סולימאן המפואר', המסמל את תור הזהב של האימפריה התורכית. בשנת רצ"ז ציוה סולימאן לבנות חומה לירושלים, אחר מאות שנים של ירושלים ללא חומה.

החומה שבנה - היא החומה הנוכחית המקיפה את העיר העתיקה של ימינו. אורכה מגיע ל-4 ק"מ בקירוב. היא בנויה כולה אבני גזית, רבות מהן ממבנים קדומים יותר. חלקה הגבוה ביותר, באזורה המערבי-צפוני בגבול השער החדש, כ-790 מ' מעל פני הים. חלקה הנמוך ביותר, באזורה הדרומי, בשער האשפות, כ-725 מ' מעל פני הים.

הכנסות ארץ מצרים שהיתה אז תחת שלטון התורכים, נועדו לבנין החומה, מעבר הכספים באופן שוטף שהביא להצלחת מבצע בנית החומה, הוצא לפועל דוקא בעזרת יהודי נגיד בשם הרב אברהם קאשטרו ששימש כשר האוצר - 'מושל בית-המטבע' - במצרים.

ר' יוסף סמברי מכותבי העיתים באותה תקופה מספר על הסולטן סולימאן: "והוא בנה את חומות ירושלים על יד הנגיד הר' אברהם קאשטרו ז"ל, אשר היה במצרים בית המטבע... אשר יצא מלפני המלך השולטן בלבוש מלכות..." חומה זו מתחילה ממגדל דוד הניכר בצריחו הגבוה, משער יפו היא פונה צפונה, מקיפה את הרובע הנוצרי, ממנו יורדת אל שער הורדוס (-הפריחים) וממנו ממשיכה מזרחה. בחלק זה קבועה בחומה כתובת ערבית: "ציוה לבנות חומה מבורכת זו הסולטן סולימאן בן סולטן סלים ח'אן בתאריך שנת ארבע וארבעים ותשע מאות" (לספירת המוסלמים) החומה פונה דרומה בהקבלה אל עמק יהושפט, עוברת בבית קברות מוסלמי ובאה אל שער האריות. אחרי מרחק קצר משער זה דרומה, ניכר בחומה מיפגש של שני חלקים שונים בני תקופות שונות. בחומה הנוכחית נראה קיר קדום של מצודה שהיתה בנויה בגבולה הצפוני-מזרחי של חצר המקדש. מכאן מקיפה החומה את חצר המקדש והיא בנויה בשולי הר הבית, פה ניכרים יפה שני השערים הסתומים המפורסמים (ראה להלן) החומה באה אל הפינה הדרומית-מזרחית, בה ניכרות אבנים בנות תקופות שונות. במרבצי אדמה המגובבת מדורות קדומים, שקועים נדבכי בנין וחומה עתיקים ביותר. חומת העיר יורדת לשער האשפות ועוברת בגבול הרובע היהודי ועולה במעלה תלול של הר ציון ממנו היא נמשכת מערבה אל הפינה הדרומית-מזרחית וממנה נמשכת אל מגדל דוד ושער יפו.

בשעריך ירושלים

שבעה שערים פתוחים בחומת ירושלים, המהוים את המעבר בין העיר העתיקה למחוצה לה. בשני קדם היו נוהגים לסגור אותם עם שקיעת השמש ולפתחם עם זריחתה. על כל שער היה יושב משמר מיוחד, כל שעות היממה, משמר של כבוד ובטחון.

רבי משה ריישר מתושבי ירושלים מספר בשנת בקירוב: "ועל השערים עומדים אנשי חיל תמיד, כל היום וכל הלילה וכלי זיין בידם. ביום שישי ערב שבת קודש בחצות היום סוגרים כל השערים כי יום שישי אצלם (התורכים) שבת, והולכים כולם למקום בית המקדש לבית התפילה אשר שם... ולזה סוגרים השערים. הטפשים אומרים (שסוגרים את השערים מפני) שאין מניחין לישראל לבוא לירושלים, כי קבלה בידם שמישיח יבוא בערב שבת חצות היום..." מנהג מענין נהגו התורכים: ביום מותו של הסולטן בתורכיה, הכריזו אבל בכל מושבות מלכותו, ובירושלים היה המושל התורכי של העיר מוסר את מפתחות שעריה לידי רבני העיר היהודים. כאשר הוכתר סולטן חדש, מסר הרב את המפתחות חזרה לידי המושל. הקונסול הבריטי בירושלים גייס פיין מספר בשנת תרי"ג בקירוב על מנהג זה, בו הוא מנסה לפתור את חידתו: "אחרי מותו של סולטן תורכי בביתו בקושטא, מוסר מושל ירושלים את המפתחות הגדולים של שערי העיר לרבני ירושלים וכאשר נבחר הסולטן החדש היו מחזירים את המפתחות אחרי שמשחו אותם בתערובת של שמן ובשמים... היו היהודים מגישים מתנות נכבדות למושלי המקום. בארץ ישראל מצוים תמיד בעלי אמונה הסבורים שברכתם של ישראל עם קדומים כדאית היא... המוסלמים סוברים שזהו טקס ברכה למלוכה החדשה".

הכניסה בימינו ברוב שערי ירושלים אינה ישרה אלא בזוית ר, במטרה להכביד על האויב המאיים להתפרץ ישר אל פנים העיר. הזוית שבשער הכניסה תשבר את כוח המחץ של המתפרץ לתוכו. בשער שכס הנמצא בצד החלש, הכניסה היא בשתי זויות. בשער האשפות ובשער האריות סתרו בזמנינו את קיר אחד השערים בכדי להקל על התנועה המיועדת גם לכלי רכב.

